

นายปรีดี พนมยงค์

(หลวงประดิษฐมนูธรรม)

มันสมองคณะราษฎร ผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก
อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
อดีตนายกรัฐมนตรี หัวหน้าเสรีไทยสายในประเทศ
และรัฐบุรุษอาวุโส

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ณ เรือนแพหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรคนที่ ๒ ของนายเสียง กับนางลูกจันทร์ พนมยงค์ มีพี่น้องทั้งหมด ๘ คน เป็นชาย ๔ คนและหญิง ๔ คน สมรสกับท่านผู้หญิงพูนศุข (ณ ป้อมเพชร) พนมยงค์ ในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ มีบุตรธิดา ๖ คน เป็นชาย ๒ คนและหญิง ๔ คน

ในวัยเยาว์เริ่มการศึกษาหนังสือไทยที่บ้านครูแสง ตำบลท่าวาสุกรี แล้วย้ายไปศึกษาต่อที่บ้านหลวงปราณีฯ (เปี่ยม) อำเภอท่าเรือ ต่อมาได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนวัดรวกซึ่งในสมัยนั้นเป็นโรงเรียนรัฐบาลประจำอำเภอท่าเรือ จากนั้นย้ายไปศึกษาที่โรงเรียนวัดศาลาปูน อำเภอกรุงเก่า และย้ายไปศึกษาชั้นมัธยมต้นที่วัดเบญจมบพิตร แล้วย้ายไปศึกษาต่อที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนสอบไล่ได้ชั้นมัธยม ๖ (ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดสำหรับหัวเมือง) เข้ามาศึกษาต่อที่ในกรุงเทพฯ ณ โรงเรียนสวนกุหลาบอีก ๖ เดือน จากนั้นกลับมาช่วยบิดาท่านาเป็นเวลาหนึ่งปี

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และศึกษาภาษาฝรั่งเศสที่เนติบัณฑิตยสภา โดยอาจารย์เลเดคเกอร์ (E. Ladeker) ที่ปรึกษาศาลต่างประเทศเป็นผู้สอน สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตสยามเมื่ออายุเพียง ๑๙ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ แต่ตามข้อบังคับสมัยนั้นยังเป็นเนติบัณฑิตไม่ได้เพราะมีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ต้องรออนอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงได้เป็นสมาชิกสามัญแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับทุนนักเรียนหลวงของกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาต่อวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นทุนที่คัดเลือกจากนักเรียนที่มีผลการเรียนดี มิใช่สอบได้ทุนเล่าเรียนหลวง โดยท่านได้ศึกษาภาษาฝรั่งเศสและความรู้ทั่วไปที่วิทยาลัยกอง (Lycee' Caen) และศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัยกอง (Caen) ได้รับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์และได้ "ลิซองซีเอ ทางกฎหมาย" จากนั้นศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยปารีสในระดับปริญญาโทและเอกจบการศึกษาระดับปริญญาโททั้งทางด้านกฎหมายและเศรษฐศาสตร์ ได้ทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก (Docteur en Droit) เรื่อง "ในกรณีที่ดินส่วนคนหนึ่งถึงแก่ความตาย ฐานะของหุ้นส่วนส่วนบุคคลจะเป็นอย่างไร" (ศึกษาตามกฎหมายฝรั่งเศสและกฎหมายเปรียบเทียบ) ผลการสอบปรากฏว่าได้ระดับเกียรตินิยม และยังสอบได้ประกาศนียบัตรชั้นสูงในทางเศรษฐศาสตร์การเมืองอีกด้วย

ในระหว่างศึกษาอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๗ ได้ร่วมกับนักเรียนไทยในฝรั่งเศสกับสวีตเซอร์แลนด์และนักเรียนไทยในประเทศอื่นๆ ที่ขึ้นต่อสถานทูตไทยกรุงปารีสตั้งเป็นสมาคมอันหนึ่งอันเดียวกันเรียกชื่อว่า "สมาคมยานุเคราะห์สมาคม" ใช้อักษรย่อ "ส.ย.ว.ม." เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "Association Siamoise d'Intellectualite et d'Assistance Mutuelle" ใช้อักษรย่อ S.I.A.M. โดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการสมาคมคนแรก ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกสมาคม และได้รับเลือกเป็นนายกฯอีกสมัยในปี พ.ศ. ๒๔๖๙

สมาคมยานุเคราะห์สมาคม หรือ สภานายกแห่งสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส ได้มีการพบปะพูดคุยกันกับบรรดานักเรียนไทยหัวก้าวหน้าคนอื่นๆ จนเกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตยโดยคณะราษฎรในที่สุด โดยมีการประชุมครั้งแรกของกลุ่มผู้ที่ต้องการเห็นบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงการปกครองของกลุ่มนักเรียนไทยที่ไปศึกษาในฝรั่งเศส ณ หอพัก Rue du Sommerard ในกรุงปารีส ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙

ในสมัยที่ยังศึกษาอยู่ในต่างประเทศ ครั้งหนึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เกือบถูกเรียกตัวกลับก่อนสำเร็จการศึกษา เนื่องจากสมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษมีหนังสือเชิญนักเรียนไทยในฝรั่งเศสไปประชุมที่ประเทศอังกฤษ แต่ท่านอัครราชทูตผู้ดูแลไม่ยอมออกพาสปอร์ตให้ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้เป็นหัวหน้าจึงออกอุบายว่าจะไประประเทศอื่นจึงสามารถไปประชุมได้ ต่อมาคณะนักเรียนทำหนังสือขอเงินเดือนค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมแต่ท่านทูตกลับทำหนังสือฟ้องมายังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวหา นายปรีดี พนมยงค์ ทำการประจูดหัวหน้าสหภาพแรงงาน (Syndicate) ยุ่งให้

* บางตำราได้อธิบายว่า ได้คุณวุฒิปดิดทางกฎหมาย (Docteur en Droit) ฝ่ายนิติศาสตร์ และประกาศนียบัตรชั้นสูงทางเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยปารีส

นักเรียนเรียกร้องเงินเดือนหรือค่าใช้จ่ายประจำเดือนเพิ่ม ฝ่ายนักเรียนไทยจึงทำหนังสือฟ้องเกี่ยวกับเรื่องที่ทำนองโกงเงินหลวงสำหรับจ่ายนักเรียน และท่านทูตถูกเขาฟ้องฐานเป็นขู้ ศาลตัดสินปรับเป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ และได้ทำความเสียหายแก่รัฐบาลไทยในที่ประชุมสันนิบาตชาติ ผลของการฟ้องร้องกันในครั้งนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้เป็นหัวหน้าเกือบจะถูกเรียกตัวกลับก่อนสำเร็จการศึกษา บิดามารดาต้องมาทำฎีกาทูลเกล้าถวายขอพระกรุณาให้ได้อยู่ศึกษาต่อ และทั้งผู้ใหญ่ในกระทรวงยุติธรรม คือ เจ้าพระยาพิชัยญาติซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ได้ทูลรับอาสาจะว่ากล่าวตักเตือนนายปรีดีเอง จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อสำเร็จการศึกษาและเดินทางกลับประเทศไทย ถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ขณะมีอายุได้ ๒๖ ปี นายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ แล้วย้ายไปเป็นเลขานุการกรมร่างกฎหมาย และเป็นอาจารย์สอนกฎหมายปกครองในโรงเรียนกฎหมาย จนกระทั่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “อำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐมนูธรรม” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการยกเลิกบรรดาศักดิ์ จึงลาออกจากบรรดาศักดิ์ และต่อมาเมื่อมีการคืนบรรดาศักดิ์ในสมัยรัฐบาล พันตรี คง อภัยวงศ์ ท่านไม่ได้ขอคืนบรรดาศักดิ์ คนส่วนมากจึงเรียกท่านว่า “อาจารย์ปรีดี พนมยงค์” หรือ “ดีอกเตอร์ปรีดี พนมยงค์”

ความเป็นมาของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (คณะราษฎร) ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ ณ หอพัก Rue du Sommerard ในกรุงปารีส ได้มีการประชุมครั้งแรกของกลุ่มผู้ที่ต้องการเห็นบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนไทยที่ไปศึกษาในต่างประเทศซึ่งได้เห็นอุดมการณ์ทางการเมืองแบบใหม่ อันประกอบด้วย

๑. นายปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งต่อมาเป็นมันสมองของคณะราษฎร
๒. นายร้อยโท แปลก ชิตตะสังคะ ซึ่งสำเร็จวิชาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกสยาม และมาศึกษาต่อที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ในฝรั่งเศส (ต่อมาคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีคนที่ ๓)
๓. นายร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี นายทหารกองหนุนซึ่งเคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในรัชกาลที่ ๖
๔. นายร้อยตรี ทศนัย นิยมศึก นายทหารกองหนุน เคยเป็นผู้บังคับหมวดกรมการทหารม้าที่ ๕ นครราชสีมา และมาศึกษาต่อที่โรงเรียนนายทหารม้าในฝรั่งเศส
๕. นายตั้ว ลพานุกรม นักศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ในชั้นปริญญาเอก ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์

๖. นายแนบ พหลโยธิน เนติบัณฑิตอังกฤษ
  ๗. หลวงศิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี) ผู้ช่วยเลขานุการทูตสยามประจำกรุงปารีส เคยเป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม
- กลุ่มบุคคลทั้ง ๗ มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า แม้จะเป็นเพียงนายทหารและข้าราชการชั้นผู้น้อย แต่เมื่อบุคคลเหล่านี้กลับมารับราชการในประเทศ ได้ขยายแนวความคิดและอุดมการณ์จนสามารถชักจูงนายทหารชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเบื่อหน่ายต่อระบอบการปกครองและสภาพสังคมเศรษฐกิจแบบเก่าที่ไม่ได้รับการแก้ไข ให้เข้าร่วมดำเนินงาน อันได้แก่ “๔ ทหารเสือ” คือ

๑. นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ดำรงตำแหน่งรองจเรทหารทั่วไป (ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ ๒ ในระบอบประชาธิปไตย)

๒. นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาทหาร กรมยุทธศึกษาทหารบก

นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน)

หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ได้จัดทำแถลงการณ์ของคณะราษฎร เพื่อแจกและแถลงต่อสื่อมวลชนในวันปฏิวัติ ครั้นเหตุการณ์ในพระนครผ่านไปได้ด้วยดี คณะราษฎรจึงทำหนังสือกราบบังคมทูลไปยังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่ออัญเชิญให้เป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ การปกครองแผ่นดินซึ่งคณะราษฎรได้ร่างขึ้น

ด้วยทรงเห็นแก่ความสงบสุขของประเทศชาติบ้านเมือง ประกอบกับทรงมีพระราชประสงค์ในการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนไทยอยู่ก่อนแล้ว แต่ติดขัดที่พระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ได้คัดค้านห่วงเหนียวไว้จนเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงรับพระมหากษัตริย์ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

นายปรีดี พนมยงค์ นับเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยได้รับการยกย่องว่าเป็น "มันสมอง" ของคณะราษฎร และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก ซึ่งเป็นฉบับชั่วคราว คือ "รัฐธรรมนูญปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕" และร่วมร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่ ๒ หรือฉบับถาวร คือ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕" ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้รับมอบหมายจากคณะราษฎร ให้เป็นผู้ร่าง "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕" เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา มีหลักการสำคัญ คือ

๑. รัฐจะเข้าจัดการเศรษฐกิจของชาติ ทั้งด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม โดยใช้ "ระบบสหกรณ์" สมาธิสหกรณ์เป็นผู้ออกแรงร่วมกันผลิต ส่วนรัฐจะทำหน้าที่จัดหาที่ดิน ออกเงินทุน ควบคุมการผลิต ดูแลการจำหน่าย จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจนสร้างสถานที่อยู่ให้แก่สมาชิก ผลประโยชน์ที่ได้จะตกเป็นของรัฐ

๒. ดึงปัจจัยในการผลิต ๓ ประการ คือ ที่ดิน ทุน แรงงาน มาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะที่ดิน ดึงมาเป็นของรัฐเพื่อจะได้ประกอบการเกษตรได้อย่างเต็มที่ นำเครื่องจักรกลมาใช้แทนแรงงานให้มาก เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้น

๓. ปรับปรุงระบบการเก็บภาษี เพื่อระดมเงินทุนมาประกอบการด้านเศรษฐกิจ เสนอให้เก็บภาษีมรดกภาษีรายได้และเก็บภาษีทางอ้อมมากขึ้น เช่น ภาษีบุหรี่ ภาษีสุรา

๔. เน้นให้ราษฎรใช้แรงงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่บ้านเมือง รัฐบาลกำหนดให้บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีขึ้นไปจนถึง ๕๕ ปีเป็นข้าราชการทำงานให้รัฐ โดยรัฐจะจัดงานให้ทำตามกำลังความสามารถและคุณวุฒิ ได้รับเงินเดือนจากรัฐหรือสหกรณ์ตามแต่จะกำหนดไว้ แต่ถ้าผู้ใดสามารถประกอบธุรกิจของตนเอง มีรายได้เลี้ยงชีพอยู่แล้ว รัฐบาลก็จะอนุญาตให้ประกอบเศรษฐกิจของตนเองได้

๕. ราษฎรได้รับการประกันสวัสดิการจากรัฐบาลตั้งแต่เกิดจนตาย โดยได้รับปัจจัยในการดำรงชีพที่จำเป็น ทั้งในยามเจ็บป่วย พักการ หรือชราภาพ

ได้เกิดความคิดเห็นแตกแยกขึ้นเป็นสองฝ่ายต่อ "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ฝ่ายที่ต่อต้านได้แก่กลุ่มของพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งเห็นว่าเค้าโครงการสร้างเศรษฐกิจนี้มีแนวทางแบบสังคมนิยม หากนำมาใช้จะก่อให้เกิดความยุ่งยาก เพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ ไม่ชอบที่จะให้รัฐเข้าไปควบคุมจัดการ ควรดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเดิม คือ แบบเสรีนิยม ที่ให้เอกชนดำเนินกิจการเศรษฐกิจโดยเสรี รัฐเพียงแต่สนับสนุนดูแลให้ถูกต้องตามกฎหมาย และฝ่ายต่อต้านยังคงกล่าวหาฝ่ายที่สนับสนุนแนวความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ความคิดเห็นของทั้งสองฝ่ายทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร และมีเหตุการณ์วุ่นวายเกิดขึ้น จนถึงกับมีการคัดอำนาจจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก่อนเข้าประชุม รัฐบาลได้ออก "พระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร" และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และในวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๖

การออก พ.ร.บ. ฉบับดังกล่าว เป็นผลให้หลวงประดิษฐมนูธรรมต้องเดินทางออกนอกประเทศไปพำนักยังประเทศฝรั่งเศส พร้อมด้วยภริยา คือ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และมีได้เกี่ยวข้องกับการเมืองชั่วระยะหนึ่ง ทั้งนี้โดยคำแนะนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา และรัฐมนตรีคนสำคัญในเวลานั้น รวมทั้งบรรดาพวกพ้องและลูกศิษย์เพื่อความปลอดภัยของนายปรีดีเอง และเพื่อตัดต้นตอแห่งความยุ่งยากทั้งปวง หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือ นายปรีดี พนมยงค์ จึงเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตยคนแรกที่ถูกผู้มีอำนาจสั่งการเนรเทศ

ในเวลาต่อมาเมื่อนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากทำการเปิดสภาฯ เพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อสอบสวนว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ผลการสอบสวนปรากฏว่าท่านไม่มีมลทิน จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี และต่อมาได้เป็น รมว. กระทรวงมหาดไทย และ รมว. กระทรวงการต่างประเทศ ในรัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นอกจากนี้ยังเป็น รมว. กระทรวงการคลัง ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ดำรงตำแหน่งสมัยแรก)

นอกจากนี้ยังได้ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้มีพิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่ต้องการให้การศึกษารัฐธรรมนูญอย่างเต็มที่ และนายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๕ และในปี

๓. นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์

๔. นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ์ (วัน ชูถิ่น) ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก

และนายทหารซึ่งเป็นอาจารย์ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกอีกหลายนาย คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนี้ เรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" (The People's Party) ประกอบด้วย ทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน (ยศและบรรดาศักดิ์ในวันเข้าร่วมการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง) ดังนี้

สายทหารบก นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าสายและเป็นหัวหน้าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) ผู้วางแผนยึดอำนาจการปกครอง นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ์ (วัน ชูถิ่น) ทั้ง ๔ ท่านเป็นผู้นำคนสำคัญในการยึดอำนาจ ร่วมด้วย

นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตตะสังคะ) นายร้อยเอก หลวงทัศนัยนิยมศึก (ทัศนัย มิตรภักดี) นายร้อยเอก หลวงกาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง) นายร้อยเอก หลวงพรหมโยธี (มังกร ผลชีวิน) นายร้อยเอก หลวงอศุขย์เดชจรัส (บัตร์ พึ่งพระคุณ) นายร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี ฯลฯ

คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ฝ่ายทหารบก)

แถวกลาง (นับจากซ้ายไปขวา) พ.ต. หลวงอำนาจสงคราม ร.อ. หลวงทัศนัยนิยมศึก พ.ต. หลวงพิบูลสงคราม พ.อ. พระยาทรงสุรเดช พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ พ.ท. พระประศาสน์พิทยายุทธ์ ร.อ. หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต พ.ต. หลวงสฤษดิ์ยุทธศิลป์

สายทหารเรือ นายนาวาตรี หลวงสินธุสงคราม (สินธุ์ กมลนาวิน) หัวหน้าสายร่วมด้วย นายนาวาตรี หลวงศุขชลาศัย (บุ่ง ศุขชลาศัย) นายเรือเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ถวัลย์ ธารีวัสดิ์ ต่อมาคือ นายกรัฐมนตรีคนที่ ๘) ฯลฯ

สายพลเรือน หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หัวหน้าสาย ร่วมด้วย หลวงศิริราชไมตรี (จรูญ สิงหนเสนี) หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ควง อภัยวงศ์ ข้าราชการกรมไปรษณีย์โทรเลข ต่อมาคือ นายกรัฐมนตรีคนที่ ๔) นายแนบ พหลโยธิน นายตัวลพานุกรม นายทวี บุญยเกตุ (ต่อมาคือ นายกรัฐมนตรีคนที่ ๕) นายวิลาศ โอสถานนท์ นายดิเรก ชัยนาม นายวิเชียร สุวรรณทัต นายสงวน ตุลารักษ์ นายชิม วีระไวทยะ นายทองเปลว ชลภูมิ ฯลฯ

รวมทุกสายมีคณะราษฎรทั้งสิ้น ๘๘ คน

แนวนโยบายและหลักการของคณะราษฎร

แนวนโยบายที่คณะราษฎรกำหนดขึ้นมี ๑๐ ประการ ซึ่งกำหนดเป็นความหมายกว้างๆ เพื่อให้งานคณะราษฎรสำเร็จลุล่วงตามความประสงค์ คือ

๑) ต้องให้มีพระเจ้าแผ่นดินตลอดไป	๖) ต้องไม่ทรยศต่อประเทศชาติ
๒) ต้องทำเพื่อประชาธิปไตย	๗) ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต
๓) ต้องฟังความเห็นซึ่งกันและกัน	๘) ต้องไม่เยอหยิ่งลิ้มตัว
๔) ต้องมีความเห็นอันตรง	๙) ต้องมีความประพฤติดี
๕) ต้องทำเพื่อมุ่งจรรโลงประเทศ	๑๐) ต้องรักษาหน้าที่โดยเด็ดขาด
- ให้ก้าวหน้า
เที่ยงตรง

หลัก ๖ ประการของคณะราษฎร

คณะราษฎรได้ประกาศวางนโยบายการบริหารประเทศไว้ ๖ ประการด้วยกัน คือ เอกราช ความปลอดภัย เศรษฐกิจ ความเสมอภาค และเสรีภาพ ดังนี้

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง
๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจไทย รัฐบาลใหม่จะพยายามหาหนทางให้ราษฎรทุกคนทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น
๖. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

พ.ศ. ๒๔๘๒ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ประพันธ์และอำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่อง "พระเจ้าช้างเผือก" เพื่อคัดค้านกระแสชาตินิยมและสงครามโลก (ครั้งที่ ๒) ที่กำลังจะเกิดขึ้น (สงครามเริ่ม พ.ศ. ๒๔๘๒ ยุติ พ.ศ. ๒๔๘๕)

ในระยะแรกของสงครามรัฐบาลไทยได้ประกาศตัวเป็นกลาง คือ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๔ แต่ต่อมาในวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นได้ส่งฝูงบินโจมตีฐานทัพอากาศเพิร์ลฮาร์เบอร์ของสหรัฐอเมริกาที่หมู่เกาะฮาวาย และได้เปิดฉาก "สงครามมหาเอเชียบูรพา" โดยในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กำลังส่วนหนึ่งของญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกประเทศไทยหลายแห่งตามบริเวณอ่าวไทยหรือจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายทะเลด้านตะวันออก คือ สมุทรปราการ (บางปู) ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี (บ้านดอน) นครศรีธรรมราช และสงขลา พร้อมกันนี้ญี่ปุ่นก็รุกเข้ามาทางชายแดนด้านอินโดจีนด้วย ในขณะที่นั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (สมัยที่ ๑) และนายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ได้ยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลพิจารณาอนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านไปตีพม่าและมลายูซึ่งในเวลานั้นเป็นอาณานิคมของอังกฤษ จอมพล ป. พิบูลสงครามและคณะรัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่าเป็นการสุวิสัยที่จะดำเนินทางกองทัพญี่ปุ่นได้ จึงตกลงตามข้อเสนอของญี่ปุ่น ต่อมาได้มีการลงนามใน "กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่น" เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ มีความสำคัญว่า ทั้งสองฝ่ายจะเคารพในเอกราชและอธิปไตยซึ่งกันและกัน กองทหารญี่ปุ่นตั้งอยู่ในประเทศไทยในฐานะพันธมิตร มิใช่ในฐานะของหน่วยยึดครอง และเนื่องจากรัฐบาลไทยได้ทำสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่นทำให้ในเวลาต่อมาต้องถูกบีบบังคับให้ประกาศสงครามกับศัตรูของญี่ปุ่น ได้แก่ อังกฤษ หรือบริเตนใหญ่ และสหรัฐอเมริกา ในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ แต่นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผู้หนึ่งมิได้ลงนามในการประกาศสงครามฉบับดังกล่าว

สาเหตุที่นายปรีดี พนมยงค์ ต้องพ้นจากตำแหน่ง รมว. กระทรวงการคลัง เนื่องจากได้คัดค้านการที่ญี่ปุ่นจะขอกู้เงินจากรัฐบาลไทยเพื่อใช้ในกิจการสงคราม ทำให้ถูกกันหรือถูกบีบบังคับจากทหารญี่ปุ่นต่อรัฐบาลให้พ้นจากตำแหน่งทางการเมือง แต่เนื่องจากมีราษฎรนิยมและให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เป็นจำนวนมากทางรัฐบาลจึงให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดที่มีใช้อำนาจทางการเมือง โดยดำรงตำแหน่งเป็น "ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์" ในคณะสำเร็จราชการฯ ที่ว่างอยู่ ๑ ตำแหน่ง ได้รับแต่งตั้งเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

และเนื่องจากในขณะที่เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาหรือสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังประทับในต่างประเทศ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีด้วยกัน ๓ ท่าน แต่ในวันประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น ได้

ลงนามในประกาศเพียง ๒ ท่าน คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และพลเอก เจ้าพระยาพิชัยนาทโยธิน (อุ้น อินทโยธิน) ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ นั้นได้ไปราชการในต่างจังหวัด มิได้ร่วมลงนามด้วยซึ่งเป็นการผิดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง โดยฝ่ายอักษะอันได้แก่ อิตาลี เยอรมัน และญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ดังนั้นในวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ รัฐบาลไทยโดยพันตรี ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น และ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการฯ จึงร่วมกัน "ประกาศสันติภาพ" โดยนายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ มีข้อความว่า การประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งการกระทำทั้งหลายอันเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรที่แล้งมาเป็นการกระทำที่ผิดจากเจตจำนงของคนไทย และขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประกาศสงครามนั้นเป็นโมฆะ และไม่ผูกพันกับประชาชนไทย เป็นผลให้ประเทศไทยไม่ต้องถูกยึดครองหรือเป็นเมืองในอาณัติในฐานะประเทศแพ้สงคราม

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ช่วงที่ประเทศไทยซึ่งขณะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ถูกญี่ปุ่นบีบบังคับให้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศนโยบายเป็นอิสระไม่ขึ้นกับรัฐบาลในประเทศไทย และได้รวบรวมคนไทยในต่างประเทศจัดตั้ง "ขบวนการเสรีไทย" ขึ้นเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ โดยปฏิบัติการติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนขบวนการเสรีไทยในอังกฤษนั้น ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชได้ส่ง "นายมนี สาณะเสน" เป็นตัวแทนเข้าไปช่วยดำเนินการจัดตั้งขบวนการ

สำหรับหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในประเทศไทย คือ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีรหัสประจำตัวว่า "รูธ" (RUTH) โดยติดต่อประสานงานกับขบวนการเสรีไทยภายนอกประเทศอย่างลับ ๆ ร่วมปฏิบัติงานกับกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตร และผลงานของขบวนการเสรีไทยทั้งในและนอกประเทศก็เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งในการที่ไม่ต้องตกอยู่ในฐานะประเทศแพ้สงคราม และในเวลาต่อมาประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเป็นประเทศที่ ๕๕ ในวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

ส่วนในด้านการเมืองนั้น นายปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงประดิษฐมนูธรรม เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลต่างๆ เช่น เป็นกรรมาธิการราษฎร และรัฐมนตรีในรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็น รมว. กระทรวงมหาดไทย และ รมว. กระทรวงการต่างประเทศ ในรัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็น รมว. กระทรวงการคลัง ในรัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม (ต่อมาคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จนิวัตสู่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ตามคำกราบบังคมทูลของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (อยู่ในช่วงรัฐบาลของ ม.ร.ว.

เสนีย์ ปราโมช) ฐานะความเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของนายปรีดี พนมยงค์ จึงสิ้นสุดลง เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ อันเป็นที่มิพระชนมพรรษาครบ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ จึงทรงใช้พระราชอำนาจในฐานะพระประมุขตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ได้โดยพระองค์เอง

และโดยที่นายปรีดี พนมยงค์ มีคุณูปการต่อประเทศชาติบ้านเมืองนานัปการ เช่น ในสมัยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในรัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (ดำรงตำแหน่ง รว. กระทรวงมหาดไทย ๒ สมัยติดต่อกัน) ได้สร้างผลงานเอาไว้มากมาย เช่น ปฏิบัติการเพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นและท้องที่ คือ

ได้ตั้งเทศบาลทั่วราชอาณาจักรสยามตาม พ.ร.บ. เทศบาล ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่างให้รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลฯ เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้การปกครองท้องถิ่น เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย และได้กวาดขันให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและกำนันตาม พ.ร.บ. ปกครองท้องที่ กับได้จัดตั้งกรมโยธาเทศบาลเพื่อสอดคล้องกับกรมปกครองเทศบาลและสร้างทางท้องที่หลายจังหวัด สร้างโรงพยาบาลหลายแห่ง รวมทั้งจัดให้มีเรือพยาบาลตามลำน้ำโขง สร้างฝายและพั้งหลายแห่งเพื่อช่วยชาวนา และเกษตรกร สร้างทัศนนิคมเพื่อให้ผู้พ้นโทษแล้วมีที่ดินของตน ฯลฯ

นอกจากนี้ท่านยังมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและเสริมสร้างกลไก รัฐส่วนต่างๆ ให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย เช่น ดราพระราชบัญญัติยกฐานะ กรมร่างกฎหมายขึ้นเป็น "คณะกรรมการกฤษฎีกา" โดยยกฐานะขึ้นเป็นองค์การอิสระ ไม่ขึ้นกับกระทรวงยุติธรรมตั้งเช่นแต่ก่อน

ได้ยกฐานะกรมตรวจเงินแผ่นดินขึ้นเป็น "คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน"

เมื่อดำรงตำแหน่ง รว. กระทรวงการต่างประเทศ โดยเริ่มเข้ารับตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้สร้างผลงานเอาไว้หลายประการ เช่น การเจรจาแก้ไขสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างประเทศ ขอยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (ตามสนธิสัญญาเบาริง ที่เริ่มทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔) ยกเลิกภาษีร้อยชักสาม เพื่อให้ไทยมีเอกราชสมบูรณ์ในทางศาลและในทางศุลกากร ฯลฯ (สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๔๘๐)

นอกจากนี้ยังได้เจรจาลดดอกเบี้ยเงินกู้ โดยเดินทางในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ด้วยเรือโดยสารไปขึ้นบกที่ประเทศอิตาลี พบกับ มุสโสลินี ผู้นำฟาสซิสต์ แห่งอิตาลี เข้าพบนายปิแอร์ ลาวาล นายกรัฐมนตรีฝรั่งเศส ทั้งคู่รับปากว่าจะยกเลิก สัญญาที่ไม่เป็นธรรมที่มีต่อไทย ต่อจากนั้นเดินทางไปเยอรมัน พบกับตัวแทนของ ฮอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ เพื่อเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกันใหม่ และเดินทางไปกรุง ลอนดอน เพื่อเจรจาดอกเบี้ยเงินกู้กับเซอร์ เชอมนวมล ฮอว์ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษ ผลการเจรจา เจ้าหนี้ยอมลดดอกเบี้ยเงินกู้ที่กู้มาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๗ จำนวนเงิน ๒,๓๔๐,๓๐๐ ปอนด์ ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๖ ต่อปี เหลือเพียงร้อยละ ๔ ต่อปี

และเดินทางไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ซึ่งทุกประเทศที่เดินทางไปเจรจาต่าง ให้ความเห็นใจยอมยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมรวม ๑๒ ประเทศ คือ สวิตเซอร์แลนด์ เมลเยียม เดนมาร์ก สหรัฐอเมริกา นอร์เวย์ อังกฤษ สเปน อิตาลี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และ เยอรมนี และทำสนธิสัญญาใหม่กับประเทศมหาอำนาจทั้ง ๑๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ทำให้ สยามได้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ทั้งในทางการเมืองและทางศาล ทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

เมื่อดำรงตำแหน่ง รว. กระทรวงการคลัง ในวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้ทำประโยชน์ให้แก่ราชการแผ่นดินอย่างมากมาย เช่น ยกเลิกภาษีรัชชูปการ (ภาษีส่วย) ยกเลิกอากรค่า่านา จัดสร้างประมวลรัษฎากร ซึ่งเป็นการวางรากฐาน เกี่ยวกับบทบัญญัติภาษีอากรที่เป็นธรรมแก่สังคมและได้วางพื้นฐานจัดตั้งธนาคารชาติ โดยมีภารกิจตั้ง "ธนาคารชาติ" หรือ "ธนาคารแห่งประเทศไทย" เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔ และในปีเดียวกันนี้ได้เสนอร่าง พ.ร.บ. ธรรมนูญคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

และโดยที่คาดการณ์ว่าจะเกิดสงคราม และค่าของเงินปอนด์สเตอร์ลิงจะตกลง จึงนำเงินปอนด์ที่เป็นทุนสำรองเงินตราระหว่างประเทศซึ่งฝากไว้กับธนาคารอังกฤษ ในประเทศอังกฤษจำนวนหนึ่งซื้อทองคำแท่งเป็นจำนวนน้ำหนักประมาณ ๒๗๓,๘๑๕ ออนซ์ ในราคาประมาณออนซ์ละ ๓๕ เหรียญสหรัฐอเมริกา และได้นำทองคำนั้นมา เก็บไว้ในห้องนิรภัยกระทรวงการคลัง ซึ่งยังคงรักษาไว้เป็นทุนสำรองเงินบาทอยู่จนทุกวันนี้

ด้วยคุณูปการดังกล่าวมาข้างต้น เมื่อพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แล้ว นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น "รัฐบุรุษอาวุโส" และให้มีหน้าที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโสคนแรกและคนเดียวของประเทศไทย อันเป็นเกียรติยศที่ทางราชการมอบให้ ในฐานะที่ได้ทำงานอันเป็นประโยชน์แก่ ประเทศชาติ ทั้งในทางการเมือง การปกครอง การต่างประเทศ การเศรษฐกิจและการศึกษา ฯลฯ

เมื่อดำเนินการประกาศสันติภาพแล้ว พันตรี ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ได้ลาออกจากตำแหน่ง เปิดโอกาสให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อดีตเอกอัครราชทูต ไทยประจำสหรัฐอเมริกา หัวหน้าเสรีไทยสายต่างประเทศซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือ จากฝ่ายสัมพันธมิตร เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และสามารถเจรจากับฝ่าย สัมพันธมิตรจนประเทศไทยไม่ต้องตกอยู่ในฐานะประเทศแพ้สงคราม เมื่อรัฐบาลสิ้นสุด ลงตามวาระและจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ปรากฏว่านายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสได้รับการเสนอชื่อให้เข้าดำรง

บางตำราว่าน้ำหนักประมาณ ๑ ล้านออนซ์ (๓๕ ล้านกรัม)

ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่เมื่อนายปรีดีปฏิเสธตำแหน่งด้วยเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันเหมาะสม พันตรี ควง อภัยวงศ์ จึงได้รับเลือกให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง (สมัยที่ ๒) โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งในวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ แต่เมื่อเข้ารับบริหารประเทศได้เพียง ๔๐ วันรัฐบาลเกิดแพ้มติในสภานายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีทั้งคณะจึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ (ประกาศเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙)

ในวันรุ่งขึ้นเมื่อประธานสภาฯ ได้นัดประชุมสมาชิกสภาผู้แทนฯ เพื่อสรรหาตัวนายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาฯ ส่วนหนึ่งได้เสนอชื่อนายปรีดี พนมยงค์

ด้วยเหตุนี้ประธานสภาฯ พร้อมด้วยสมาชิกสภาผู้แทนฯ อีกหลายคน ได้เดินทางไปที่บ้านของนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อแจ้งมติของที่ประชุมว่าต้องการให้ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาล โดยให้เหตุผลว่า “ในภาวะคับขันและสถานการณ์เช่นนี้ ซึ่งจะต้องมีการเจรจากับพันธมิตรในปัญหาต่างๆ อยู่ต่อไปด้วย” ต้องการให้นายปรีดี พนมยงค์ รับเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อเห็นแก่ประเทศชาติบ้านเมือง ท่านจึงไม่อาจปฏิเสธได้อีก .....

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยได้พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เข้าดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ และยังคงดำรงตำแหน่ง รว. กระทรวงการคลังอีกหนึ่งตำแหน่ง คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดนี้ ประกอบด้วยพลพรรคเสรีไทยเป็นส่วนใหญ่

ผลงานที่สำคัญประการหนึ่งของรัฐบาลชุดนี้คือการเจรจาแก้ไขใน “ความตกลงสมบูรณแบบเพื่อเลิกสถานะสงครามระหว่างประเทศไทยกับบริเตนใหญ่” ซึ่งไทยทำกับอังกฤษ และออสเตรเลีย เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ สมัยรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช (ขณะดำรงตำแหน่งสมัยแรก) เพื่อไม่ให้ฝ่ายไทยต้องตกอยู่ในฐานะประเทศผู้แพ้สงคราม โดยมีสาระสำคัญหลายข้อ เช่น ฝ่ายไทยจะต้องให้ข้าวสารโดยไม่คิดมูลค่าแก่องค์การข้าวของสหประชาชาติจำนวน ๑.๕ ล้านตัน เป็นต้น ซึ่งในขณะนั้นราคาตกตันละประมาณ ๒๘ ปอนด์ (ปอนด์ละ ๖๐ บาท) คิดเป็นเงิน ๒,๕๒๐ ล้านบาท รัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ สามารถแก้ไขให้เปลี่ยนข้อตกลงเปลี่ยนเป็นการขายในราคาพิเศษให้ในจำนวนหนึ่งล้านสองแสนตัน และเมื่อตอนเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ อังกฤษได้ยึดเงินฝากในต่างประเทศจำนวน ๑๕ ล้านปอนด์ไว้ เนื่องจากไทยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลสามารถเจรจากับอังกฤษยอมคืนเงินดังกล่าวให้แก่ไทย ฯลฯ

และได้มีการประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๓ คือ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๙” เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งมีการยกเลิก ส.ส. ประเภท ๒ และมีการเลือกตั้ง “สมาชิกพฤฒสภา” ขึ้นมาแทน

(ต่อมาเรียกว่า วุฒิสภา) นับเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยที่ยอมให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง โดยพรรคการเมืองที่มีการตั้งขึ้นใหม่ ๒ พรรค คือ พรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ได้ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ หรือนโยบายทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งหมดวาระทางการเมือง โดยคณะรัฐมนตรีได้กราบถวายบังคมลาออกตามระเบียบ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ และได้รับการสนับสนุนให้กลับเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเป็นสมัยที่ ๒ โดยได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙

แต่ในวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ยังไม่ทันที่รัฐบาลจะเข้ารับบริหารประเทศ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ คือ การเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ด้วยพระแสงปืน ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ภายในพระบรมมหาราชวัง นายปรีดี พนมยงค์ จึงแสดงความรับผิดชอบด้วยการกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชขึ้นครองราชย์สืบต่อมา ทรงเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สมควรไว้วางพระราชฤทัย ที่จักได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งในวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙

แต่หลังจากบริหารประเทศได้ไม่นาน รัฐบาลได้ถูกโจมตีอย่างหนักจากกรณีสวรรคต ในที่สุดนายปรีดี พนมยงค์ จึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อมา คือ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (นายกรัฐมนตรี คนที่ ๘)

รวมระยะเวลาในตำแหน่ง ๒ สมัย ๔ เดือน ๒๗ วัน

ต่อมาเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ คณะนายทหารทั้งในและนอกราชการ โดยการนำของพลโท ผิน ชุณหะวัณ ได้ก่อการรัฐประหารรัฐบาลของพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (ขณะดำรงตำแหน่งสมัยที่ ๒) โดยฝ่ายรัฐประหารได้บุกไปที่ที่พักของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งประชาชนเรียกว่า “ท่าเนียบท่าช้าง” แต่นายปรีดี พนมยงค์ สามารถลงเรือหลบหนีได้ทันแล้วได้เดินทางออกนอกประเทศ ไปพำนักอยู่ที่สิงคโปร์ และได้ลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นเวลาหลายปี

คณะรัฐประหารมอบหมายให้นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเป็นการชั่วคราว เพื่อให้จัดการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ ๕ จากนั้นไม่นานก็ถูกจับบังคับให้ลาออกจากตำแหน่ง เพื่อเปิดทางให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังจากที่ต้องวางมือทางการเมืองไปช่วงระยะหนึ่ง โดยก่อนหน้านี้ได้กลับเข้าดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (สมัยที่ ๓) และ รว. กระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๑ ในช่วงนี้ได้มีความพยายาม

จากหลายฝ่ายต้องการที่จะล้มรัฐบาลที่พวกรัฐประหารให้การสนับสนุน เช่น โดยเฉพาะเหตุการณ์ “กบฏวังหลวง”^๑ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ และเหตุการณ์ “กบฏแมนฮัตตัน”^๒ เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ

กบฏคือฝ่ายที่ก่อการปฏิวัติหรือรัฐประหารไม่สำเร็จ

หลังจากลี้ภัยทางการเมืองพำนักอยู่ในประเทศจีนเป็นเวลาประมาณ ๒๑ ปี คือตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๕๑๓ จากนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ได้ย้ายไปพำนักในประเทศฝรั่งเศส และได้ถึงแก่อสัญกรรมด้วยโรคหัวใจวาย ณ บ้านพักองโตนี ชานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ รวมอายุได้ ๘๓ ปี โดยพำนักอยู่ในต่างประเทศประมาณ ๓๗ ปี

นายปรีดี พนมยงค์ ผู้ได้รับสมญาว่าเป็นมันสมองของคณะราษฎร เป็นผู้ร่างคำประกาศในวันก่อการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เป็นผู้ร่างหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ซึ่งถือเป็นนโยบายหลักของคณะราษฎร และเป็นนโยบายของรัฐบาลทุกชุดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก หรือ “รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕” เป็นผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่สอง หรือ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕” และเป็นผู้ร่าง “แผนการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ในสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา อันเปรียบเสมือนเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของไทย อีกทั้งได้สร้างผลงานในด้านการเมืองการปกครองเอาไว้มากมายในสมัยดำรงตำแหน่ง รมว. กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง และกระทรวงการต่างประเทศ จนทำให้สามารถหลุดพ้นจาก “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” โดยประเทศมหาอำนาจยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่สยามได้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ ทั้งเอกราชในทางการเมือง ในทางศาล และในทางเศรษฐกิจ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

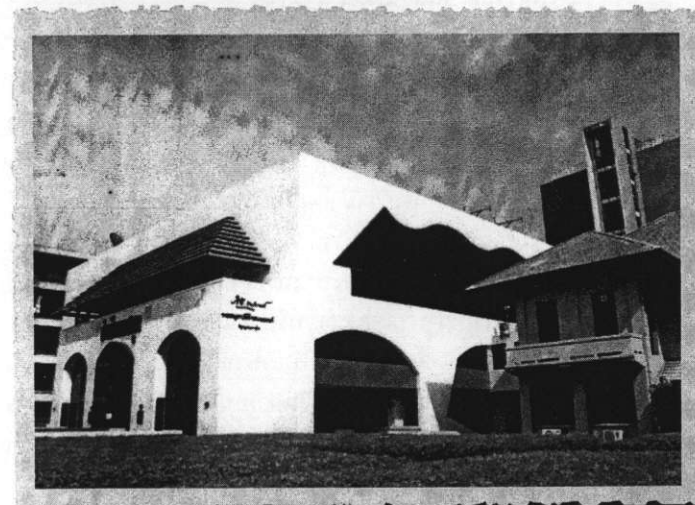
นอกจากนี้ท่านยังได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น “รัฐมนตรีอาวุโส” อีกทั้งยังเป็นผู้ก่อตั้งและดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ฯลฯ

^๑ เรียกว่า “กบฏวังหลวง” เพราะใช้บริเวณวังหลวง หรือ พระบรมมหาราชวังเป็นกองบัญชาการ คณะผู้ก่อการส่วนใหญ่เป็นทหารเรือและกลุ่มผู้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ได้แก่อัตตนาธิการเมืองและอดีตเสรีไทย

^๒ โดยกำลังทหารเรือส่วนหนึ่งซึ่งเรียกตนเองว่า “คณะกู้ชาติ”

อนุสาวรีย์ท่านปรีดี พนมยงค์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หอสมุดปรีดี พนมยงค์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ด้วยเกียรติประวัติดังกล่าวมาข้างต้น หลังจากที่ท่านถึงแก่อนิจกรรมไปแล้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ต่อมาในวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้มีการทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์ ปรีดี พนมยงค์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้มีการนำอัฐิของท่าน กลับสู่เมืองไทย และนำไปอังคารไปลอยในอ่าวไทย

ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๑ มีพิธีเปิดหอสมุดปรีดี พนมยงค์ ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เนื่องในวโรกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาล องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศให้รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญของโลก

สถาบันสมิทโซเนียน สหรัฐอเมริกา ตั้งชื่อนกที่ค้นพบใหม่บริเวณคอดอยอ่างขาง และคอดอยอินทนนท์ เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๗๑ ว่า Chloropsis aurifrons Pridii เพื่อเป็นเกียรติแก่นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้นำขบวนการเสรีไทย ○

นายพจน์ สารสิน